

Ewa Salecka

ORCID: 0000-0001-7632-4894

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

<https://doi.org/10.26366/PTE.ZG.2019.161>

Open Access, CC BY-NC-ND 4.0

Specjalne Strefy Ekonomiczne w Polsce – polityka wolnego handlu, a protekcjonizm

Abstrakt

Strategia wolnego handlu oraz idea protekcjonizmu – dwa przeciwstawne modele polityki wymiany gospodarczej z zagranicą. Liberalizm zakłada całkowitą likwidację ograniczeń handlowych, co w rzeczywistości nie jest możliwe. W artykule przeanalizowano argumenty przemawiające za stosowaniem zasad wolnego handlu oraz protekcjonizmu w polskich specjalnych strefach ekonomicznych. Nie można jednoznacznie stwierdzić czy powinno się stosować protekcjonizm czy liberalizm gospodarczy. Obie idee stanowią ważne instrumenty działalności krajów realizujących gospodarkę rynkową, w tym również krajów należących do Unii Europejskiej.

Słowa kluczowe: wolny handel; protekcjonizm; ochrona handlowa; Komisja Europejska; specjalne strefy ekonomiczne; Polska.

Special Economic Zones in Poland – free trade policy, and protectionism

Abstract

Free trade strategy and the idea of protectionism – two opposite models of the policy of economic exchange with foreign countries. Liberalism assumes the complete elimination of trade restrictions, which is not really possible. The article analyzes the arguments for applying the principles of free trade and protectionism in Polish special economic zones. It is not clear whether protectionism or economic liberalism should be applied. Both concepts are important instruments of the activities of countries implementing the market economy, including those belonging to the European Union.

Keywords: free trade; protectionism; commercial protection; European Commission; special economic zones; Poland.

JEL: F13, E61, O24

Wstęp

W dzisiejszych czasach żadne państwo nie jest w stanie wyprodukować u siebie wszystkich potrzebnych towarów czy usług. Dlatego na całym świecie rozwinął się handel

międzynarodowy. Państwa wymieniają między sobą towary i usługi, czerpiąc w ten sposób pewne korzyści dla siebie. Każdy rząd poprzez przestrzeganie własnej polityki handlowej, realizuje cele gospodarcze, polityczne i społeczne. Liberalizacja handlu zagranicznego prowadzi do rozwoju gospodarek państw uczestniczących w wymianie, wzrostu konkurencyjności, a w rezultacie do spadków produkcji i cen. Jednak polityka wolnego handlu, to również pewne ograniczenia czyli bariery celne oraz bariery pozataryfowe, Zalicza się do nich np.: cło, taryfy, różne certyfikaty, subwencje, normy sanitarne i techniczne.

Wiele krajów dąży do zniesienia barier, ponieważ ograniczają handel między krajami. W tym celu powstają strefy wolnego handlu. Charakterystycznym zjawiskiem dla strefy wolnego handlu jest zniesienie ceł towarowych wewnątrz powstałej strefy, czyli między państwami członkowskimi.

Do najbardziej znanych światowych stref wolnego handlu należą (Bijak-Kaszuba, 1998, s. 15-35; Jantóń-Drozdowska i Majewska, 2013, s. 229):

- 1) NAFTA – Północnoamerykańskie Porozumienie o Wolnym Handlu podpisane pomiędzy Kanadą, USA i Meksykiem;
- 2) EFTA – Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu, do którego przystąpiły takie państwa, jak: Norwegia, Islandia, a także Liechtenstein. Między EFTA a UE obowiązuje umowa o wolnym handlu;
- 3) CEFTA – Środkowoeuropejskie Porozumienie o Wolnym Handlu, którego członkiem jest Polska, Czechy, Węgry, Słowacja, Słowenia, Rumunia oraz Bułgaria;
- 4) LAFTA – Stowarzyszenie Wolnego Handlu Ameryki Łacińskiej, jak już sama nazwa wskazuje, tworzą państwa Ameryki Środkowej oraz Południowej, tj. Argentyna, Boliwia, Brazylia, Ekwador, Kolumbia, Meksyk, Paragwaj, Peru, Urugwaj, Wenezuela.

Strefy wolnego handlu tworzą również UE z Bułgarią i Rumunią.

Podobnie działają Specjalne Strefy Ekonomiczne w Polsce (SSE). Z jednej strony firmy działające na terenie SSE mogą liczyć na różne udogodnienia (np. podatkowe), z drugiej strony każda strefa wprowadza swoje ograniczenia. Dzięki założeniom nowej ustawy o wspieraniu nowych inwestycji (Ustawa, 2018), Polska będzie jedną strefą ekonomiczną. Czas pokaże czy zmiana ta przyniesie wymierne korzyści.

Celem artykułu jest odpowiedź na pytanie: jakie stanowisko przyjmują polskie specjalne strefy ekonomiczne w stosunku do idei wolnego handlu oraz polityki protekcjonizmu? Rozważania prowadzone w niniejszym opracowaniu pozwalają stwierdzić, iż polskie strefy realizują założenia obu tych koncepcji.

Idea wolnego handlu

Polityka wolnego handlu, to brak jakichkolwiek ograniczeń ze strony państwa w dostępie do zagranicznych towarów i usług, a więc zagranicznych inwestorów. Już w 1776 r. Adam Smith pisał: „jeżeli obcy kraj może nas zaopatrzyć w jakiś towar taniej, niż my sami możemy to uczynić, lepiej ów towar nabyć za jakąś część wyrobów naszego własnego przemysłu, które obejmują dziedzinę, w jakiej my mamy przewagę nad innymi krajami” (Smith, 2007, s. 41). Zgodnie z tymi założeniami („teoria przewagi absolutnej”), każdy kraj powinien eksportować dobra, w produkcji których jest bardziej efektywny, a importować te dobra, w produkcji których jest mniej efektywny. A. Smith uważał, że swobodna konkurencja i wolny handel mogą przynieść korzyści każdemu uczestnikowi z wymiany międzynarodowej. David Ricardo zmodyfikował koncepcje A. Smitha. Twierdził, że do korzystnej wymiany międzynarodowej dochodzi wtedy, gdy dobra narodowe produkuje się drożej. Rozwinięciem koncepcji D. Ricardo była „teoria obfitości zasobów”, zwana „teorią proporcji zasobów”. Jej twórcy Eli Heckscher oraz Bertil Ohlin byli przekonani, że kraj powinien eksportować te towary, do wytworzenia których zużywa się stosunkowo dużo czynnika produkcji czyli tego, którego cena jest niższa. Natomiast powinno się sprowadzać z zagranicy te towary, których produkcja wymaga większej ilości czynnika produkcji czyli, gdy ilość tego czynnika w danym kraju jest niewystarczająca (Jantón-Drozdowska, 2004, s. 43-44; Myszczyński, 2010, s. 120).

W przeciwieństwie do tradycyjnych teorii, gdzie założenia o wolnym handlu miały kluczowy charakter, we współczesnych teoriach zaczęto brać pod uwagę sytuację, w której wolny handel nie występuje, tzn. pojawiają się bariery taryfowe i pozataryfowe (Rynarzewski i Zielińska-Głębocka, 2006, s. 166-170; Melitz, 2003, s. 1695-1725).

Protekcjonizm

Protekcjonizm polega na podejmowaniu przez rząd działań interwencyjnych na rynku, mających na celu ochronę produkcji krajowej przed konkurencją zagraniczną oraz popieranie własnego eksportu (Puślecki, 1994, s. 17). Merkantylizm jako pierwszy pozwolił sklasyfikować ideę protekcjonizmu, który rozwinął się między XVI, a XVIII wiekiem (Rymarczyk, 2010, s. 22). Przedstawiciele tej teorii uważali, że za pomocą barier (np. taryf celnych) wzrośnie eksport, a nie import co doprowadzi do korzystnego bilansu handlowego. W drugiej połowie XIX wieku oraz na początku XX wieku narodziły się dwie koncepcje teoretyczne: argument cła wychowawczego oraz argument cła optymalnego (Rynarzewski, 2003).

Po drugiej wojnie światowej istotną rolę odgrywała liberalizacja obrotów handlowych, jednak w odniesieniu do krajów rozwijających się nadal dominowała opcja protekcjonistyczna. W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku założenia protekcjonizmu realizowały kraje o niskim poziomie rozwoju ekonomicznego. Poprzez wprowadzane ograniczenia importu dążyły one do przyspieszenia swojego rozwoju gospodarczego i podniesienia poziomu uprzemysłowienia.

Kolejny etap rozwoju idei protekcjonizmu przypadł na okres lat `80 i `90 ubiegłego wieku. W tym czasie skupiono się na utworzeniu uczciwego handlu, jako warunku dojścia do wolnego handlu. Uczciwy handel oznacza harmonizację reguł działania w skali międzynarodowej, a także usuwanie nieuczciwych praktyk handlowych w celu wyrównywania pola gry dla wszystkich uczestników rynku międzynarodowego (Zielińska-Głębocka, 1998, s. 176-178).

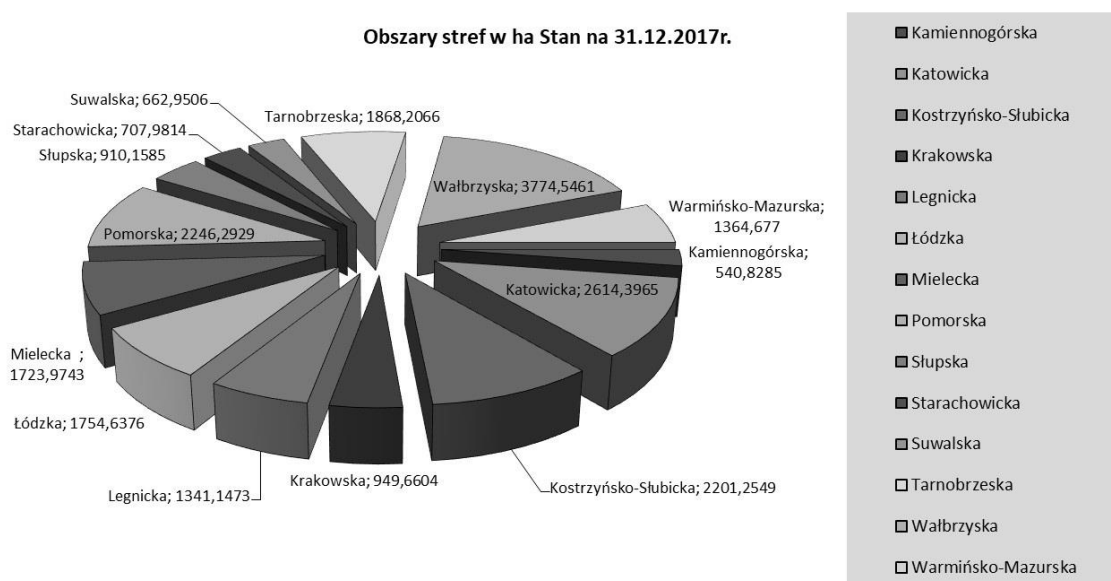
Specjalne Strefy Ekonomiczne w Polsce

Jak donoszą źródła pierwszych załączków stref ekonomicznych doszukiwano się w specjalnym statusie, który zwalniał z płacenia cła i podatków w niektórych XVI-wiecznych portach, np. port w Reggio¹. Dopiero w latach 40' XX wieku w Stanach Zjednoczonych zaczęły funkcjonować specjalne strefy ekonomiczne, zbliżone strukturą do tych funkcjonujących obecnie w Polsce. Pierwsza zmodernizowana strefa przemysłowa powstała w Shannon (Irlandia), w 1959 r. (Ernst & Young, 2011, s. 29). W latach 70' XX wieku strefy takie zaczęły pojawiać się w regionach azjatyckich i latynoamerykańskich. Z przeprowadzonych analiz Banku Światowego wynika, że w 2014 r., na świecie funkcjonowało około 3000 obszarów o charakterze wolnych stref ekonomicznych, liczba ta oczywiście cały czas rośnie.

W Polsce SSE powstały, jako odpowiedź na transformację ustrojowo-gospodarczą, po 1989 r. Głównym ich celem było zaktywizowanie istniejącego majątku przemysłowego oraz infrastruktury gospodarczej, poprzez napływ inwestycji do regionów najmniej rozwiniętych. Korzyści były obustronne: zwolnienia podatkowe dla przedsiębiorców, którzy realizowali nowoczesne przedsięwzięcia gospodarcze na terenie SSE, w zamian za nowe miejsc pracy dla społeczności lokalnych. Dodatkowymi celami tworzenia specjalnych stref ekonomicznych były m.in. aktywizacja otoczenia gospodarczego stref, rozwój gospodarczy regionów, a także wzrost wpływów budżetowych z tytułu podatku VAT.

¹ Według niektórych naukowców to grecka wyspa Delos stała się prawnym wzorcem dzisiejszych specjalnych stref ekonomicznych. Już w 166 r. p.n.e. odwiedzający wyspę kupcy byli zwalniani z opłat celnych (Mijał, 2014, s. 214).

Pierwsza specjalna strefa ekonomiczna w Polsce powstała w 1995 r. w Mielcu. Wkrótce potem powstały kolejne strefy. Do 1998 r. utworzono 17 stref, w dniu dzisiejszym funkcjonuje ich 14. Zgodnie z przepisami prawnymi, każda strefa ekonomiczna została utworzona na podstawie pozytywnej decyzji władzy samorządowej. Przedstawiciele gminy mogą zostać członkami zarządu takiej strefy. Duży wpływ na osiągnięcie sukcesu i prężnego działania SSE mają różnego rodzaju działania marketingowe, a także sprzyjający klimat dla danej inwestycji. Na dzień 31 grudnia 2017 r. specjalne strefy ekonomiczne obejmowały tereny zlokalizowane w 181 miastach i 305 gminach, o łącznej powierzchni 22 660,7 ha (MPiT, 2018) (rysunek 1).

Rysunek 1. Graficzna ilustracja wielkości obszaru w ha, poszczególnych specjalnych stref ekonomicznych w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z (MPiT, 2018).

Założenia wolnego handlu a idea protekcjonizmu

Większość państw głośno i jednoznacznie opowiada się za liberalizmem handlowym, jednak naciski wewnętrzne (np. utrzymanie dochodów na właściwym poziomie, jak również obawy przed wzrostem bezrobocia, skłaniają rządy tych krajów do stosowania protekcjonizmu. Kraje stosują coraz bardziej wyszukane sposoby na ochronę własnego rynku.

Sprawozdania Komisji Europejskiej potwierdzają wzrost protekcjonizmu w stosunkach zarówno handlowych jak i gospodarczych. W samym tylko 2016 r. liczba barier handlowych wzrosła o 10%, co w przeliczeniu daje 372 wprowadzonych ograniczeń u ponad 50 partnerów handlowych na całym świecie (European Commission..., 2017). Tylko dzięki skutecznej strategii zalecanej przez Komisję Europejską udało się usunąć 20 różnych przeszkód dla europejskiego eksportu w 2016 r.

Państwa grupy G-20 przodują we wprowadzaniu barier dla importu. Na szczycie listy znalazły się Rosja, Chiny, Brazylia, i Indie. Większość nowych środków protekcyjnych wprowadzonych w 2016 r. pojawiła się również w Szwajcarii, Algierii i Egipcie.

Komisja Europejska usilnie broni europejskich przedsiębiorstw przed narastającymi skłonnościami protekcyjnymi. Swobodny dostęp do rynku, to kluczowy element warunków eksportu dla europejskich przedsiębiorstw na całym świecie oraz przestrzegania zasad handlu międzynarodowego.

A jak SSE chronią swoich przedsiębiorców? Podstawową korzyścią dla przedsiębiorców płynącą z inwestowania w specjalnej strefie ekonomicznej jest możliwość skorzystania z ulgi podatkowej², tj. zwolnienie z podatku dochodowego CIT lub PIT, w zależności od formy prowadzenia działalności przez przedsiębiorcę³. Wysokość pomocy publicznej (wyłączenie z opodatkowania) uzależniona jest m.in. od obszaru inwestycji oraz wielkość przedsiębiorcy. Zgodnie z § 4 ust. 1 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 10 grudnia 2008 r. (Rozporządzenie, 2008), maksymalna eskalacja pomocy regionalnej kształtuje się w przedziale 10%-50%. Progi wartości pomocy publicznej mogą być podwyższone o 20% w przypadku małych przedsiębiorstw oraz o 10% w przypadku średnich (TAAC Solutions, 2017, s. 10). Rozporządzenie określa również wydatki, które są uznane za kwalifikowane, niezbędne do uzyskania pomocy publicznej w postaci zwolnienia z podatku dochodowego od osób prawnych⁴. Zgodnie z art. 17 ust. 1 pkt 34 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych (Ustawa, 1992) oraz art. 21 ust. 1 pkt 63a ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych (Ustawa, 1991) regionalna pomoc inwestycyjna jest udzielana przedsiębiorcom w formie zwolnienia z opodatkowania z tytułu kosztów nowej inwestycji oraz tworzenia nowych miejsc pracy.

Wśród innych udogodnień inwestycyjnych można wymienić: zwolnienia z podatku od nieruchomości (oferta skierowana przede wszystkim dla nowych inwestorów), granty rządowe, dotacje powiatowych urzędów pracy, dotacje pochodzące ze środków unijnych oraz wsparcie administracyjne w kwestiach prawnych i organizacyjnych czyli tzw. „opiekę poinwestycyjną”.

² Przedsiębiorca może dodatkowo prowadzić działalność poza strefą, ale ulgami podatkowymi zostanie objęty tylko dochód uzyskany z działalności gospodarczej prowadzonej w strefie, zgodnie z uzyskanym zezwoleniem. Odwrotna sytuacja jest, gdy przedsiębiorca prowadzący działalność gospodarczą wyłączonej z opodatkowania w strefie prowadzi ją także poza strefą. W takiej sytuacji działalność prowadzona poza strefą będzie przedmiotem opodatkowania, pomimo jej wyłączenia z opodatkowania w strefie.

³ Niezbędnym warunkiem prowadzenia działalności w SSE na terytorium Polski jest uzyskanie stosownego zezwolenia na działalność w strefie.

⁴ Więcej szczegółów znajduje się w § 6 Rozporządzenia Rady Ministrów (2008).

Najprawdopodobniej funkcjonowanie obszarów uprzywilejowanych ma tak samo liczne grono zwolenników jak i przeciwników. Jakie argumenty świadczą przeciwko istnieniu SSE? Na pierwszym miejscu wymienia się opłatę administracyjną (strefowa), która przeznaczona jest na pokrycie kosztów administracyjnych spółki zarządzającej SSE. Obowiązuje przez cały okres posiadania przez daną firmę zezwolenia na prowadzenie działalności na terenie strefy. Kolejny argument, to obowiązek ponoszenia określonych nakładów inwestycyjnych oraz prowadzenie działalności przez okres 3 lub 5 lat⁵. Firmy, które od niedawna funkcjonują w strefach mogą nie zdążyć wykorzystać w całości przysługujących im zwolnień z podatku CIT lub PIT⁶. Następnie wymienia się ograniczenie rodzajów działalności, która może być prowadzona w strefach. Kolejna negatywna przesłanka dotyczy wysokości cen nieruchomości kupowanych na terenie SSE, których wysokość bardzo często jest wyższa w porównaniu z cenami podobnych nieruchomości znajdujących się poza strefą. Strefy nie gwarantują również (według niektórych inwestorów) odpowiedniej liczby powierzchni biurowych, które mogą być wykorzystane do szybkiego rozpoczęcia działalności np. przez korporacje. Często też firmy skarżą się na dodatkowe obowiązki związane ze sprawozdawczością, a także większa liczba kontroli (dotycząca sposobu i poprawności przestrzegania warunków zezwolenia oraz prawidłowości korzystania z pomocy publicznej)⁷. Opóźnienia w realizacji projektów inwestycyjnych – to kolejny argument stawiający SSE w złym świetle. Dochodzi do nich w przypadku, gdy firma wybrała obszar dla prowadzenia swojej działalności, ale jeszcze nie został on włączony do SSE. Tu zasadniczym problemem jest czas, a w zasadzie jego brak. Inwestorzy muszą czekać na rozporządzenie Rady Ministrów zmieniające granice danej strefy, co opóźnia bardzo poważnie realizację inwestycji, zwiększając koszty. Negatywne opinie krążą wokół stosowania nierównych zasad wobec podmiotów, tzw. efekt wypierania i efekt substytucji (Makieła, 2003, s. 60). Oferowane przywileje fiskalno-finansowe w strefach, mogą zwiększać ryzyko bankructwa dla przedsiębiorców posiadających swoje siedziby poza strefami. Firmy działające poza strefą nie są w stanie obniżyć poziomu ponoszonych kosztów, tak jak robią to firmy w strefach. Efekt substytucji widoczny jest, w chwili podjęcia działalności gospodarczej przez dany podmiot (dotyczy tylko krajowych inwestorów) i albo następuje ograniczenie albo zaprzestanie prowadzonej działalności w dotychczasowym miejscu. Negatywny wpływ efektu substytucji polega na obniżeniu aktywności gospodarczej i popytu na pracę w regionie, gdzie

⁵ Trudności pojawiają się w momencie nagłego pogorszenia się warunków rynkowych lub zmiany strategii przedsiębiorstwa.

⁶ Specjalnie Strefy Ekonomiczne będą funkcjonowały do 31 grudnia 2026.

⁷ Konieczność prowadzenia wyodrębnionej księgowości, w przypadku, gdy dana firma prowadzi jednocześnie działalność w SSE, jak i poza nią.

podmiot dotychczas prowadził działalność: koszty prowadzenia działalności wSSE są o tyle niższe niż na innych obszarach państwa, iż już w perspektywie średnioterminowej opłaca się przenieść prowadzoną działalność.

Dla inwestorów zagranicznych zachęty finansowo-podatkowe nie są najważniejsze. Dla nich liczy się strategiczna lokalizacja kraju, wielkość rynku, niski koszt siły roboczej oraz jej podaż, a także łatwy dostęp do surowców w regionie.

Nowa ustawa o specjalnych strefach ekonomicznych jako program wsparcia dla przedsiębiorstw

Ustawa o wspieraniu nowych inwestycji, zgodnie z którą cała Polska stała się jedną, specjalną strefą ekonomiczną, weszła w życie 30 czerwca 2018 r. (Ustawa, 2018). Natomiast rozporządzenia strefowe o zasadach udzielania pomocy publicznej, obowiązują od września 2018 r. Nowe regulacje wprowadziły zmiany w zakresie udzielania zwolnień podatkowych. Zgodnie z nową ustawą, prawo do skorzystania ze zwolnień podatkowych (PIT, CIT) będzie przysługiwać przez okres 10, 12 lub 15 lat. Co najważniejsze, z preferencji podatkowych mogą korzystać nie tylko duże przedsiębiorstwa, ale także mniejsze.

Przepisy ustawy zakładają, że warunki uzyskania pomocy uzależnione będą m. in. od stopy bezrobocia w powiecie, w którym funkcjonuje strefa (kryteria ilościowe) i dostosowane do wielkości przedsiębiorcy (kryteria jakościowe). Kryteria ilościowe dotyczą minimalnej wysokości kosztów kwalifikowanych. Im stopa bezrobocia jest wyższa, tym pułap wymaganej wysokości kosztów jest niższy. Należy w tym miejscu dodać, że z preferencji mogą skorzystać również przedsiębiorcy prowadzący działalność badawczo-rozwojową oraz działający w sektorze nowoczesnych usług biznesowych.

Podsekretarz Ministerstwa Przedsiębiorczości i Technologii, Tadeusz Kościński stwierdził, że od momentu wejścia w życie ustawy o specjalnych strefach ekonomicznych, w Polsce podpisano 33 umowy z inwestorami, w tym pięć z mikroprzedsiębiorcami, a wartość inwestycji wynosi ponad 2,4 mld zł (<https://www.pulshr.pl>). Nowa ustawa została podpisana z myślą o polskich inwestorach, ponieważ wymagane nakłady będą dostosowane do ich możliwości. Ponadto nie będzie już konieczna zmiana lokalizacji działalności, gdyż zachęty inwestycyjno-podatkowe będą dostępne na terenie całego kraju. Funkcjonowanie Polski jako jednej strefy ekonomicznej ma też na celu przyciągnąć więcej zagranicznych inwestorów. Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii liczy na powstanie ponad 200 tys. nowych miejsc pracy w

przebiegu najbliższych 10 lat. Czas pokaże czy założenia ustawy zostaną w pełni zrealizowane i jak rząd odniesie się do idei ochrony handlowej.

Podsumowanie

Polityka wolnego handlu i polityka protekcjonizmu to dwa różne nurty, bez których nie rozwinąłby się handel międzynarodowy. Na przestrzeni wieków zebrano wiele argumentów przemawiających za oraz przeciw tym kierunkom. Jednak obie koncepcje stanowią ważne instrumenty działalności wszystkich krajów realizujących gospodarkę rynkową. Założenia ochrony przedsiębiorców danego kraju powinny wspierać handel międzynarodowy.

Wpływ państwa w mechanizm wolnorynkowy sprowadza się do stworzenia specjalnych stref ekonomicznych, dzięki którym istnieją doskonałe warunki dla rozwoju działalności innowacyjnej, a co za tym idzie wymiany międzynarodowej. Celem artykułu była próba odpowiedzi na pytanie, jakie stanowisko przyjmują polskie specjalne strefy ekonomiczne w stosunku do idei wolnego handlu oraz polityki protekcjonizmu. Niewątpliwie SSE stanowią ważny instrumentem polityki ochrony handlowej. Państwo wykorzystując środki publiczne stwarza udogodnienia (np. ulgi podatkowe) dla firm prowadzących działalność w strefie, niż tych działających poza nią. Jednak strefy wprowadzają również swoje ograniczenia, np. opłata strefowa, ograniczenia dotyczące rodzajów działalności itp. Rozważania prowadzone w niniejszym opracowaniu pozwalają stwierdzić, iż polskie strefy realizują zarówno założenia wolnego handlu jak i założenia idei protekcjonizmu.

Bibliografia

- Bijak-Kaszuba, M. (1998). Preferencyjne porozumienia handlowe a liberalizacja obrotów międzynarodowych. *Acta Universitatis Lodziensis, Folia Oeconomica*, 146, s. 15-35.
- Jantoń-Drozdowska, E. (2004). *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*. Poznań: Ars boni et aequi.
- Jantoń-Drozdowska, E. i Majewska, M. (2013). *Wpływ globalizacji na wzrost poziomu specjalizacji w międzynarodowej wymianie handlowej*. Wrocław: Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Makiela, Z. (2003). Europark Mielec – specjalna strefa ekonomiczna w regionie podkarpackim. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, nr 5, s. 59-72.

- Melitz, M. J. (2003). The Impact of Trade on Intra-Industry Reallocations and Aggregate Industry Productivity. *Econometrica*, vol. 71, No. 6, s. 1695-1725.
- Puślecki, Z. W. (1994). *Ochrona handlowa Wspólnoty Europejskiej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Rymarczyk, J. (red.), *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*. Warszawa: PWE.
- Rynarzewski, T. (2003). Cło wychowawcze i cło optymalne w teorii i praktyce polityki handlu międzynarodowego. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, Rok LXV, nr 1, s. 91-106.
- Rynarzewski, T. i Zielińska-Głębocka, A. (2006). *Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Teoria wymiany i polityki handlu międzynarodowego*. Warszawa: PWN.
- Smith, A. (2007). *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*. Warszawa: PWN.
- Zielińska-Głębocka, A. (1998). *Wprowadzenie do ekonomii międzynarodowej. Teoria handlu i polityki handlowej*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- TAAC Solutions (2017). *Prawnopodatkowe aspekty funkcjonowania Specjalnych Stref Ekonomicznych w Polsce*. Warszawa: TAAC Solutions. Pobrane 4.11.2018 z http://www.paih.gov.pl/files/?id_plik=28777.
- Myszczyszyn, J. (2010). Rola polityki wolnego handlu z uwzględnieniem infant industry w kształtowaniu fundamentów gospodarki światowej. *Kultura – Historia – Globalizacja*, Nr 10, s. 119-132.
- European Commission (2017). *Report from the Commission to the European Parliament and the Council on trade and investment barriers 1 January 2016 – 31 December 2016*. COM/2017/0338 final. Pobrane 17.11.2018 z <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/075de022-5a6c-11e7-954d-01aa75ed71a1>
- Ernst & Young (2011). *Specjalne Strefy Ekonomiczne po 2020 roku. Analiza dotychczasowej działalności oraz perspektywy funkcjonowania*. Pobrane 10.11.2018 z https://www.paih.gov.pl/files/?id_plik=16335
- MPiT. (2018). Informacja o realizacji Ustawy o specjalnych strefach ekonomicznych. Stan na 31 grudnia 2017 r. Warszawa: Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii. Pobrane 17.11.2018 z <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/6178DA8C683C4543C12582A3003728F2/%24File/2591.pdf>

Akty prawne

- (Ustawa, 1991). Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jednolity: Dz.U. 2019 poz. 1387 ze zm.).
- (Ustawa, 1992). Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (tekst jednolity: Dz.U. 2019 poz. 865 ze zm.).
- (Ustawa, 1994). Ustawa z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych (tekst jednolity: Dz.U. 2019 poz. 482).
- (Ustawa, 2018). Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o wspieraniu nowych inwestycji (Dz. U. 2018 poz. 1162 ze zm.).
- (Rozporządzenie, 2008). Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 grudnia 2008 r. w sprawie pomocy publicznej udzielanej przedsiębiorcom działającym na podstawie zezwolenia na prowadzenie działalności gospodarczej na terenach specjalnych stref ekonomicznych (Dz. U. 2008 nr 232 poz. 1548).